

УДК 351.713

О. П. Кашока,
здобувач кафедри адміністративного
та фінансового права ОНЮА

МИТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Питання митної політики будь-якої держави є завжди актуальними, тому що від неї багато в чому залежить економічна безпека країни. Державній митній політиці присвячено багато праць вчених-юристів, але здебільшого ці дослідження проводяться з позицій митного права, державного управління. Фінансово-правовому ж аспектові цієї політики мало приділяється уваги. Дане дослідження проводиться з метою виявлення особливостей саме фінансово-правового аспекту цієї політики як складової фінансової політики держави. При цьому буде звернена увага саме на митно-тарифне регулювання як один з методів фінансової діяльності держави, та засіб реалізації економічної політики.

Фінансова політика — це система заходів (законів, адміністративних рішень) у сфері фінансів з метою цілеспрямованого впливу держави на розвиток фінансово-кредитної системи та національної економіки загалом [1]. Фінансова політика має багато складових, а саме: бюджетна політика, податкова політика тощо. Однією з складових фінансової політики держави є митна політика. Для забезпечення виконання державою фіскальних, правоохоронних та регулятивних функцій у зовнішньоекономічній діяльності й у митній справі законодавець у ст. 2 Митного кодексу України визначає, що «митна політика — це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі» [2].

На сучасному етапі серед фахівців існує декілька підходів до розгляду питання щодо сутності митної політики, теоретичні засади якої закладені в наукових працях Д. М. Бахраха, Б. М. Габрічідзе, С. В. Ківалова, О. М. Козиріна, К. К. Сандровського та інших правознавців. Традиційно вчені-юристи розглядають її як прикладну категорію, покликану сприяти виробленню досконалішого митного права. У цьому відношенні митна політика виступає суттєвою складовою регуляторної політики [3].

Так, С. В. Ківалов вважає, що: «...під митною політикою слід розуміти систему заходів, спрямованих на забезпечення економічної охорони державних кордонів та виконання зовнішньоекономічної програми даної держави в міжнародному спілкуванні засобами митного регулювання, тобто державного впливу на сферу митних відносин» [4].

А. Л. Василенко розглядає митну політику як систему політико-правових, економічних, організаційних та інших заходів, спрямованих на реалізацію та захист зовнішньоекономічних інтересів держави, з метою динамічного здійснення політичних та соціально-економічних перетворень в умовах ринкових відносин [5].

Митна політика є складовою внутрішньої та зовнішньої політики держави, яка має бути спрямована на захист національних інтересів, національної безпеки і економічного суверенітету держави.

В. Я. Настюк конкретизує зміст даної категорії, відзначаючи, що вона є також засобом юридичного закріплення політичного курсу зовнішньоекономічної діяльності країни, волі її офіційних лідерів, вищих органів державної влади [6].

Аналізуючи нормативні та наукові визначення митної політики можна зробити висновок, що вони за змістом не дуже відрізняються, що дає змогу виділити складові частини митної політики та механізм її реалізації. Митна політика — це діяльність держави, спрямована на захист національної економіки, що реалізується за допомогою певних засобів, серед яких важлива роль належить тарифному регулюванню. Відзначаючи багатоаспектність митної політики, хотілося б зупинитися на її фінансово-правовому аспекті і дати визначення її саме у такій площині. З позицій фінансового права митна політика — це система заходів, пов'язаних із використанням фінансових інструментів для забезпечення національних інтересів у сфері зовнішньої політики держави.

Одним з найбільш дієвих інструментів тарифного регулювання є митні платежі та збори, за допомогою яких держава може впливати на експорт та імпорт товарів, сприяючи таким чином підвищенню національного виробництва, стабілізації економіки, захисту національних економічних інтересів.

Як тарифне, так і нетарифне регулювання, які реалізуються під час переміщення фізичними та юридичними особами товарів та транспортних засобів через митний кордон України, є засобами виконання державою своїх функцій у рамках митної політики. Кожен із засобів може реалізовувати не одну окрему функцію, а декілька, наприклад, стягнення мита виконує і фіскальну, і регулятивну функції. Адміністративне ж стягнення за порушення митних правил у вигляді штрафу виступає в якості покарання щодо суб'єкта правопорушення та в якості компенсації державному бюджету платежів, що не були стягнені в результаті цього правопорушення. Найдавнішою за усі інші є фіскальна функція митної політики, зміст якої полягає в наповненні державного бюджету за рахунок стягнення мита, податку на додану вартість, акцизного збору з товарів та інших предметів при переміщенні через митний кордон. Від перелічених вище стягнень слід відрізнити такі митні платежі як: збір за митне оформлення, плата за зберігання товарів на митних складах, митне супроводження тощо. Фіскальна роль цих платежів не досить значна.

Але пріоритетне значення на сьогоднішній день має регулятивна функція митної політики, бо вона передбачає вплив з боку держави та її компетентних органів на зовнішньоекономічні відносини за допомогою засобів економічного та неекономічного (адміністративного) характеру з метою регулювання останніх в цілях забезпечення національних інтересів та інтересів національних товаровиробників та створення сприятливих для них умов, забезпечення виконання державної політики в сфері економіки, виконання міжнародно-правових зобов'язань держави. Це регулювання здійснюється за допомогою встановлен-

ня ставок мита та митних зборів, ліцензування, квотування та встановлення інших нетарифних обмежень.

Одним із визначеного законодавством набору фінансових інструментів економічного регулювання (стимулювання або обмеження) імпорту та експорту, є тарифний, до якого відносять виключно мито, яке встановлено у вигляді митного тарифу, податків або інших зборів. Тарифне регулювання зовнішньоекономічних відносин здійснюється на основі Закону України «Про Єдиний митний тариф України», який являє собою систематизований звід ставок, якими обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі цієї території (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Єдиний митний тариф»).

При проведенні митного оформлення товарів та інших предметів крім мит підлягають сплаті також митні збори (ст. ст. 76–80 МКУ). Митні збори — додаткові платежі (крім мита), які стягують митні органи за надання певних послуг: митне оформлення транспортних засобів, товарів, спадщини, речей та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України, а також перебування їх під митним контролем. Порядок стягнення митних зборів передбачений гл. 2 розділу V Митного кодексу України, їх розміри встановлює Кабінет Міністрів України. Митні збори сплачуються в національній валюті України та в іноземній валюті за офіційним курсом на день пред'явлення митницею вимоги про оплату і спрямовуються на розвиток системи митних органів України. Державний митний комітет України щорічно публікує звіт про витрачання коштів, отриманих від митних зборів.

Базовим інструментом митно-тарифного регулювання, що посідає одне з центральних місць у системі державного регулювання зовнішньої торгівлі, є митний тариф, який разом із внутрішньою податковою системою регулює загальний економічний клімат у країні, прямо чи опосередковано впливаючи на ціни, прибуток, рентабельність, стан національної валюти й інші ринкові показники. За своєю структурою митний тариф поділяється на експортний та імпорнтний. Експортний тариф — це інструмент регулювання експорту. Його застосовують окремі країни з метою одержання додаткових бюджетних надходжень і регулювання експорту окремих видів товарів [7]. Імпорнтний тариф є головним інструментом митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що, як зазначає Ф. О. Верба, виконує такі функції: формує оптимальну товарну структуру імпорту шляхом диференціації ставок мита на різні види продукції; впливає на господарську діяльність підприємств і соціальні умови у суспільстві як складник механізму ціноутворення; захищає окремі галузі національної економіки від іноземної конкуренції; дає змогу проводити активну зовнішньоторговельну політику та впливати на торговельних партнерів у ході переговорів; сприяє оптимізації співвідношення імпорту й експорту держави, валютних витрат і надходжень, досягненню сприятливого торговельного балансу [8].

Водночас для досягнення повною мірою цілей митно-тарифного регулювання надзвичайно важливе значення має такий елемент тарифного регулювання зовнішньої торгівлі, як визначення митної вартості товарів, які переміщують-

ся через митний кордон держави й підпадають під дію тарифних засобів впливу. Вона є суто умовною величиною, яка використовується виключно з митною ціллю. За цю вартість товар ніхто не купує та не продає, і вона ніколи не може бути нульовою. Загальні міжнародні принципи визначення митної вартості викладені у ст. VII «Оцінка товарів для митних цілей» Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГУТТ). В Україні вони реалізовані у ст. 259–275 Митного кодексу України — шість методів визначення митної вартості товарів, які імпортуються, та один метод визначення митної вартості при експорті. Юридично на сьогодні в Україні діють лише три правила визначення митної вартості імпортованих товарів (ст. 16 Закону України від 05.02.92 № 2097-XII «Про Єдиний митний тариф»): «За ціною угоди щодо товарів, які імпортуються», «За ціною угоди щодо ідентичних товарів», «За ціною угоди щодо подібних (аналогічних) товарів». Перший метод є основним і докладно регламентованим у нормативно-правових актах. Інші два митниця може застосовувати за умови «явної невідповідності заявленої митної вартості...». Що саме є явною невідповідністю ніде чітко не визначено. У зв'язку з цим зараз виникає чимало конфліктів при митному оформленні між декларантом та митниками під час визначення бази оподаткування товарів — адже від цього залежить сума, що має бути сплачена. Як зазначає Г. Тарасов, більшість питань, пов'язаних з методикою обчислення митної вартості взагалі не регламентована. Тож визначення її нерідко перетворюється на торг між митником, якому треба виконувати план, та декларантом, який хоче заощадити [9]. Згідно з діючим законодавством України митна вартість товарів та інших предметів, які перетинають митний кордон України, є в більшості випадків основою митного оподаткування. Визначення митної вартості має безпосередній і визначальний вплив як на створення конкурентного середовища на національному ринку, так і на доходи державного бюджету від міжнародної торгівлі.

Регулювання торгівлі й фінансових потоків у зовнішньоекономічній діяльності набуває дедалі більшого значення. Розвиток зовнішньої торгівлі держави посилює конкуренцію, яка стимулює економічну активність національних виробників. Проте у країнах зі слабкою або перехідною економікою державі слід регулювати процеси зовнішньої торгівлі, тобто здійснювати захист національних товаровиробників від імпорту, передусім від продукції низької якості або вживаної, яка, однак, становить реальну конкуренцію. На наш погляд, митна політика держави повинна бути більш жорсткою, враховувати інтереси вітчизняного виробника і споживача.

Як вже зазначалось, митна політика набула значення як інструмент і засіб вирішення внутрішньоекономічних завдань: по-перше, вона покликана стимулювати всебічний розвиток вітчизняної економіки; по-друге, захищати її від проникнення ззовні деструктивних елементів та руйнівних впливів. Недооцінка значення всього набору митних інструментів — правових, організаційних, митно-тарифних, митно-контрольних та інших — може спричинити серйозних збитків економічним інтересам, які є серцевиною внутрішньої політики сучасної Української держави.

Література

1. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. — К.: Знання, 2002. — С. 344.
2. Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. № 92-IV // Офіційний вісник України. — 2002. — № 31. — Ст. 1444. — С. 5.
3. Кивалов С. В., Кормич Б. А. Правове регулювання принципів, функцій та форм митної політики // Митна справа. — 2001. — № 5. — С. 3–14.
4. Кивалов С. В. Таможенное право Украины: (Служба в таможенных органах). — О., 1998. — С. 5.
5. Василецко А. Л. Таможенная пошлина как фактор регулирования внешнеэкономической деятельности в Украине // Митна справа. — 1999. — № 5. — С. 30.
6. Пастюк В. Я. Держмитслужба України — провідний орган у забезпеченні реалізації митної політики // Митна справа. — 2002. — № 1. — С. 49–53.
7. Основи митної справи: Памч. посіб. / За ред. П. В. Пашка. — 2-е вид., перероб. і доп. — К.: Знання, КОО, 2002. — С. 131.
8. Верба Ф. О. Визначення вартості товарів для митно-тарифного регулювання // Фінанси України. — 2003. — № 8. — С. 45.
9. Тарасов Г. Уся правда про митні збори // Дебет-кредит. — 2003. — № 10. — С. 39.